

Konkurrenskraft för välstånd och jobb

Redaktör: Edel Karlsson Håål

Författare: Jimmy Boumediene, Bo Ekegren, Susanne Spector

Förord

Denna skrift beskriver kortfattat några utgångspunkter och samhällsekonomiska förutsättningar inför avtalsrörelsen 2016.

Sverige befinner sig fortfarande i en utdragen lågkonjunktur. Sysselsättningen ökar men arbetslösheten är fortsatt hög.

Återhämtningen från lågkonjunkturen sker långsamt och under stor osäkerhet. Den hämmas av att lönerna i Sverige under flera år ökat mer än vad inflationen, produktiviteten och utvecklingen i omvärlden har gett utrymme för. De höga löneökningarna har försämrat de svenska företagens konkurrenskraft, vilket gjort att exporten utvecklats svagt. De ökade arbetskostnaderna har vidare pressat företagens vinstmarginaler, vilket i sin tur har lett till låga investeringar.

Det övergripande och viktigaste målet för löneavtalen 2016 är att svenska företag kan återta förlorad konkurrenskraft. Det kräver rimliga kostnadsökningar i kommande avtal som förstärker och inte ytterligare försvagar företagens internationella konkurrenskraft.

Genom att bryta den mångåriga trenden med allt högre avtalade lägstalöner som slår ut enkla jobb och pressar samman lönestrukturen kan arbetsmarknadens parter bidra till att fler får möjlighet att ta steget in på arbetsmarknaden och att arbetslösheten därmed minskar.

Stockholm i oktober 2015

Peter Jeppsson

Vice VD, Svenskt Näringsliv

Innehåll

Förord	1
Konkurrenskraften har försämrats	3
Nettoexporten minskar	5
Sverige sackar efter i produktivitet	6
Aldrig har så många haft jobb ... men arbetslösheten är fortsatt hög	7
Få jobb för lågutbildade	8
Lönegolv som skapar utanförskap	10
Sammanfattande punkter	12

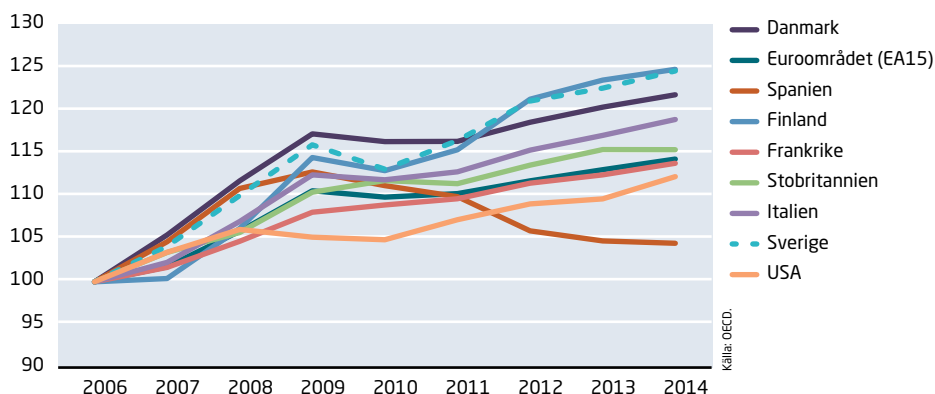
Konkurrenskraften har försämrats

Sverige är en liten öppen ekonomi med stor andel utrikeshandel. Näringslivets internationella konkurrenskraft är därför av avgörande betydelse för välbefinnande och jobb. För att konkurrenskraften ska stärkas krävs att löneökningstakten anpassas så att kostnadsutvecklingen i Sverige inte blir högre än den i våra viktigaste konkurrentländer. Utrymmet för löneökningar i Sverige bestäms inte enbart av vår produktivitetstillväxt och inflation utan också av utvecklingen i konkurrentländerna.

Sedan 2006 har arbetskraftskostnaderna i Sverige ökat snabbare än i andra europeiska länder och i USA. Ett övergripande och viktigt mål för löneavtalen 2016 är att svenska företag kan återta förlorad konkurrenskraft.

Figur 1. Arbetskraftskostnad per producerad enhet (enhetsarbetskostnad), hela ekonomin.

Index=100, 2006

Därför är "märket" så viktigt

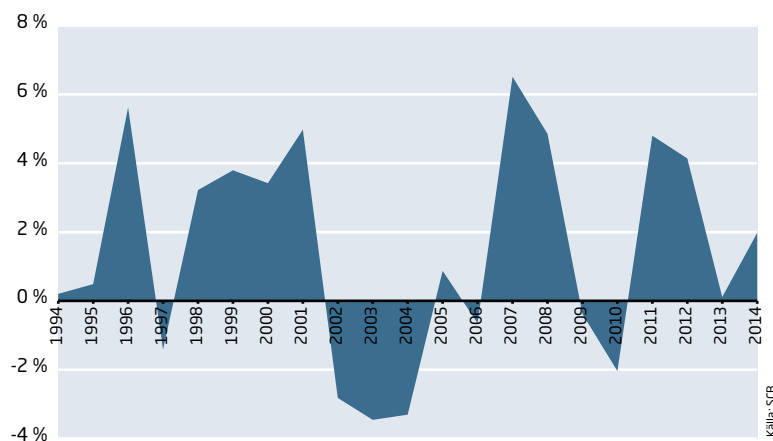
Att de utlandskonkurrerande branscherna företrädesvis inom industrin får bestämma nivån – "sätta märket" – för de avtalade lönekostnadsökningarna på arbetsmarknaden är viktigt eftersom Sveriges välbefinnande bygger på att vi har ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv. Sedan modellen infördes genom det så kallade Industriavtalet 1997 har Sverige varit förskonat från kostnadskriser samtidigt som reallönerna sedan 1995 ökat varje år med undantag för 2011.

Att frånga märket som norm skulle riskera välbefinnande och jobb. Trots det framförs ibland tankar om att lönebildningen istället skulle syfta till att uppfylla andra mål.

Till exempel sägs höga löneökningar kunna vara verktyg för att stimulera konjunkturen, öka efterfrågan på företagens varor och tjänster och genom att leda till högre priser bidra till att det penningpolitiska målet om en tvåprocentig inflation snabbare uppnås.

Resonemang av detta slag bortser från att Sverige är en liten öppen ekonomi. Att företag med anställda i Sverige får högre lönekostnader och tvingas höja sina priser innebär ingen stimulans av näringslivet. Tvärtom. Svenska företag skulle få svårare att hävda sig i konkurrensen både på exportmarknaderna och på hemmamarknaden jämfört med de utländska företag som inte drabbas av de ökade lönekostnaderna. De svenska hushållens köpkraft skulle förbättras på kort sikt. Men de försämrade förutsättningarna för företagen skulle innebära en försvagad arbetsmarknad och därmed sämre förutsättningar för hushållen på medellång sikt. Dessutom sparar hushållen en större andel av sin inkomst än någonsin tidigare samtidigt som en allt större andel av konsumtionen importeras.

Figur 2. Reallöneökningar utöver produktiviteten.

Under senare år har reallöneökningarna överstigit produktivitetstillväxten. Sedan 2007 har reallönen i näringslivet ökat med 2,7 procent i genomsnitt medan produktiviteten endast ökat med 0,2 procent.

En anledning till de höga reallöneökningarna under senare år är att arbetsmarknadens parter inför 2013 års avtalsförhandlingar utgick från att Riksbanken skulle uppfylla sitt mål om en tvåprocentig inflation, något som inte skett.

Nettoexporten minskar

Exporten motsvarar nästan hälften av BNP i landet och ökad export är en mycket viktig faktor för tillväxt och sysselsättning på lång sikt.

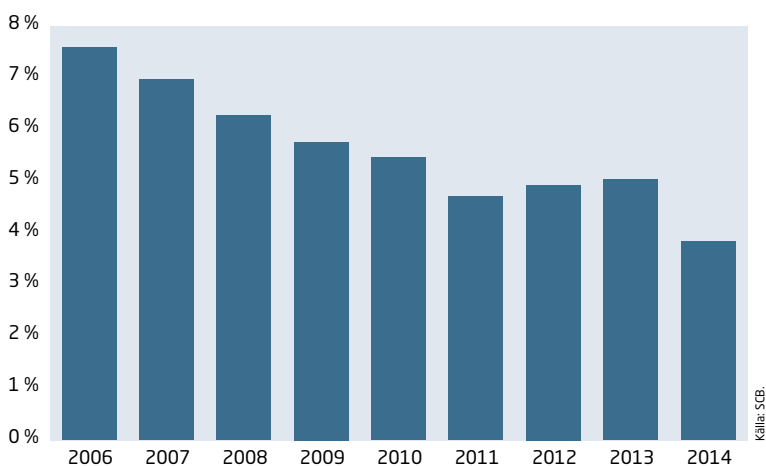
De höga arbetskostnaderna har gjort det svårare för svenska företag att konkurrera på de internationella marknaderna. Samtidigt har utländska företag, med bättre kostnadsläge än de svenska, blivit mer framgångsrika på den svenska marknaden.

Ett tecken på den försämrade konkurrenskraften är att exporten sedan finanskrisen inte utvecklats i samma takt som importen.

Nettoexporten (exporten minus importen) anger hur mycket utrikeshandeln bidrar till BNP-utvecklingen. Sedan 2006 har nettoexporten halverats som andel av BNP. En minskning från 7,6 procent av BNP 2006 till historiskt låga 3,8 procent 2014.

Figur 3. Nettoexport.

Procentuell andel av BNP 2006-2014, löpande priser.

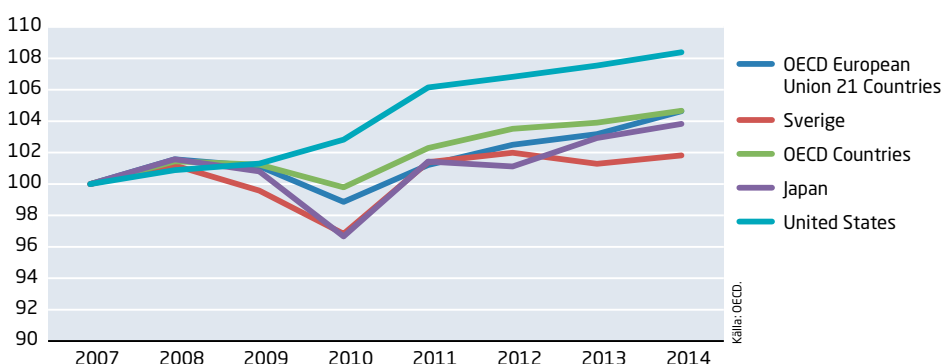

Sverige sackar efter i produktivitet

Den totala produktionen (BNP) per invånare är det vanligaste måttet på välbstånd i ett land. Ökad produktion per timme är det som skapar utrymme för reallöneökningar och höjd levnadsstandard. En oroande utveckling är därför den svaga produktivitetens utvecklingen i Sverige jämfört med i omvärlden.

Svag produktivitetstillväxt ur ett internationellt perspektiv

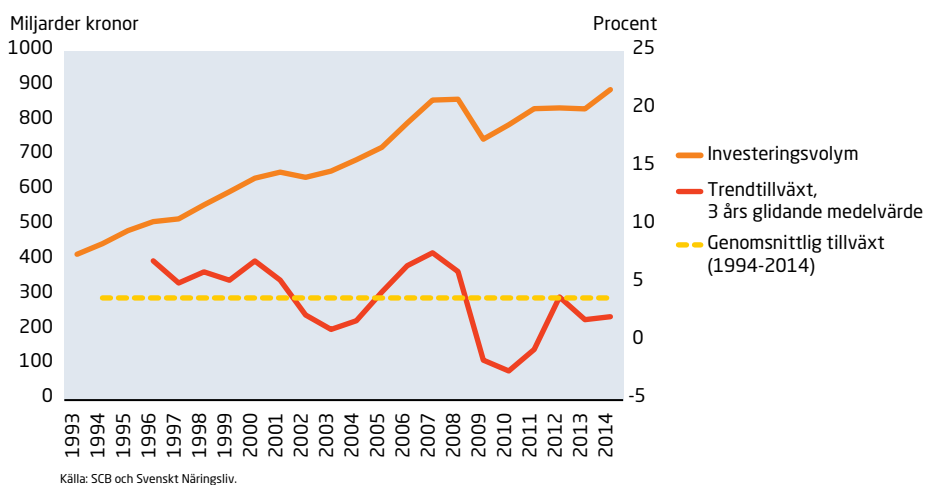
Figur 4. Index över produktivitetens utvecklingen i hela ekonomin.

Låga investeringar är en förklaring till att produktiviteten utvecklats svagt. En bidragande orsak till de låga investeringarna är att de ökade arbetskraftskostnaderna minskat företagens vinstmarginerna, det vill säga lönsamheten, och därmed utrymmet för investeringar.

Låga investeringar leder till lägre produktivitet som i sin tur på längre sikt leder till mindre utrymme för reallöneökningar.

Figur 5. Fasta bruttoinvesteringar.

Näringslivets investeringar har ännu inte nått upp till den nivå de låg på före finanskrisen.

Aldrig har så många haft jobb ... men arbetslösheten är fortsatt hög

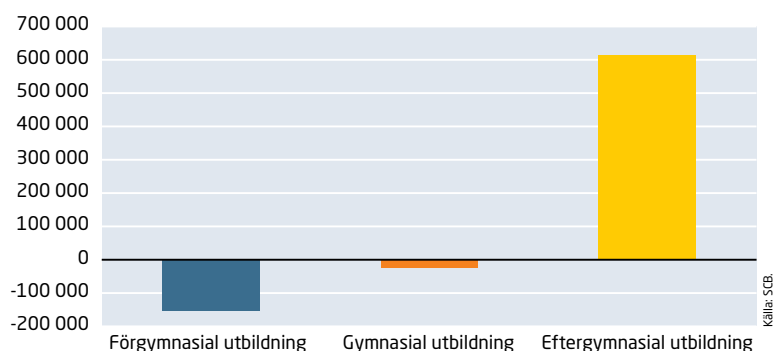
Sverige har haft en snabbt växande sysselsättning efter nedgången i samband med euro- och finanskrisen 2008-2009.

Sysselsättningen har ökat – men arbetslösheten är fortsatt hög. Den ökar snabbt för personer med kortare utbildning. Arbetsmarknaden har blivit allt mer tudelad.

De nya jobb som tillkommit sedan 2005 har så gott som uteslutande varit högkvalificerade jobb.

Hela sysselsättningsökningen har varit bland högutbildade. Det har aldrig funnits så många högkvalificerade jobb och anställda på den svenska arbetsmarknaden som nu.

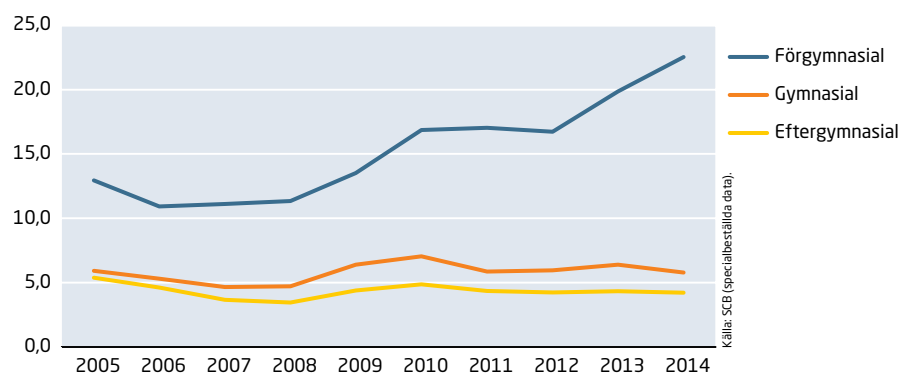
Figur 6. Sysselsättningsutveckling för olika utbildningsgrupper, 15-74 år, förändring 2005-2014.

Sedan 2005 har sysselsättningen för personer med eftergymnasial utbildning ökat med 610 000. Sysselsättningen för personer med kortare utbildning har däremot minskat, för dem med enbart gymnasieutbildning med 23 000 och för dem med än kortare utbildning med hela 154 000.

Figur 7. Arbetslöshet inom olika utbildningsgrupper.

Procent av arbetskraften inom respektive grupp.

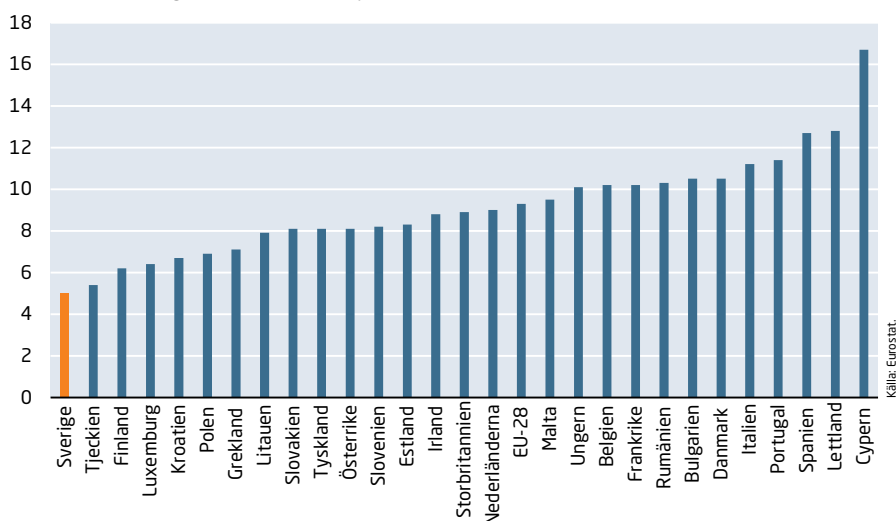
Arbetslösheten skiljer sig mycket mellan olika utbildningsgrupper. Arbetslösheten för personer med kort utbildning ökade snabbt när finanskrisen slog till och har sedan dess fortsatt att öka. 2014 låg den på över 20 procent. En växande andel utgörs av utrikesfödda som även saknar grundskoleutbildning. För personer med längre utbildning har arbetslösheten legat kring 5-6 procent under de senaste tio åren.

Få jobb för lågutbildade

Den höga arbetslösheten för personer med kort utbildning tyder på att de har svårare än andra grupper att hitta jobb. En förklaring är att det finns få inträdesjobb på den svenska arbetsmarknaden.

Sverige har EU:s lägsta andel jobb utan krav på gymnasiekompetens. Endast ett jobb av 20 på den svenska arbetsmarknaden, knappt 240 000, är jobb utan krav på gymnasiekompetens eller annan motsvarande yrkesutbildning. Inom EU som helhet är andelen enklare jobb närmare dubbelt så hög.

Figur 8. Andelen arbeten utan krav på särskilda kvalifikationer inom EU, år 2014.
Procent av samtliga arbeten inom respektive land.

Jobbunderskottet

Om man sätter antalet jobb som kräver en viss utbildning i relation till hur många personer i åldern 20-64 år som har en sådan utbildning, får man ett mått på jobbunderskottet i varje utbildningskategori.

Då framgår att det går drygt tre personer med högst grundskoleutbildning på varje jobb som inte kräver mer kvalifikationer än så. För varje jobb som kräver eftergymnasial utbildning finns det 1,2 personer i befolkningen.

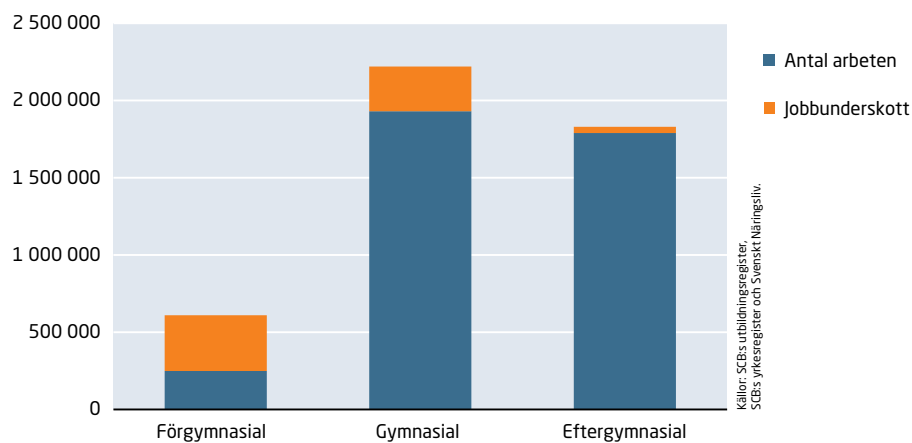
Det finns alltså många personer med kort utbildning i förhållande till det begränsade antalet jobb på den svenska arbetsmarknaden som inte kräver mer kvalifikationer än så.

I antal räknat, vid en antagen sysselsättningsgrad på 85 procent, saknas 360 000 jobb i denna kategori.

Om man jämför antalet jobb som kräver gymnasieutbildning med antalet personer som har högst detta, så saknas 290 000 jobb. Inom gruppen med eftergymnasial utbildning är jobbunderskottet 40 000.

Figur 9. Jobbunderskottet 2013, antal arbeten.

Antal arbeten och jobbunderskottet inom respektive kvalifikations- och utbildningsnivå.

Lönegolv som skapar utanförskap

En förklaring till att det finns så få jobb för personer med kortare utbildning är att den svenska lönestrukturen är sammanpressad.

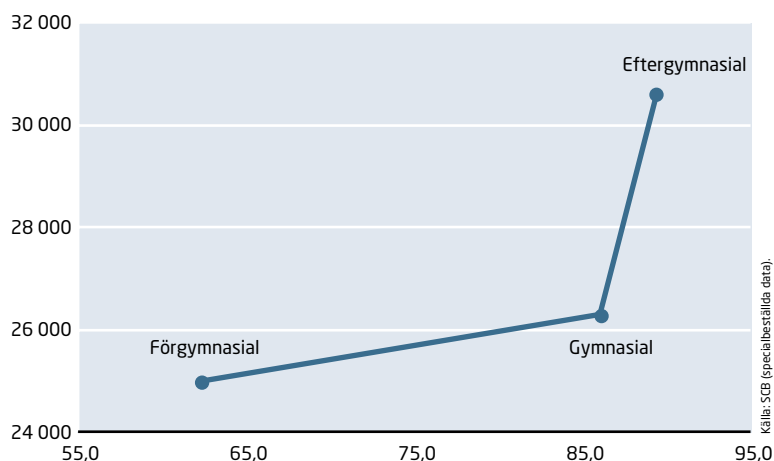
År 2014 skilde det endast 1 300 kronor i månadslön mellan en person med gymnasieutbildning och en person utan. Medan sysselsättningsgraden för gymnasieutbildade var 86 procent var den endast 62 procent för dem med förgymnasial utbildning.

Små skillnader i lön mellan enklare arbeten och mer kvalificerade gör att många enklare jobb försvinner därför att kostnaden blir för hög. Tjänster som är uppskattade och som underlättar det vardagliga arbetet, men som inte är absolut nödvändiga för verksamheten, rationaliseras bort eller kommer aldrig till stånd.

Den sammanpressade lönestrukturen gör att den som har kort utbildning har svårt att överhuvudtaget få ett jobb. Små löneskillnader – som efter skatt blir än mindre – innebär samtidigt att det ger liten utdelning att utbilda sig eller att ta ett mer kvalificerat arbete.

Figur 10. Lönegolvet 25-54 år, 2014.

Medianlön efter utbildningsgrupp, kronor per månad före skatt (vertikal axel), sysselsättningsgrad (horisontell axel).

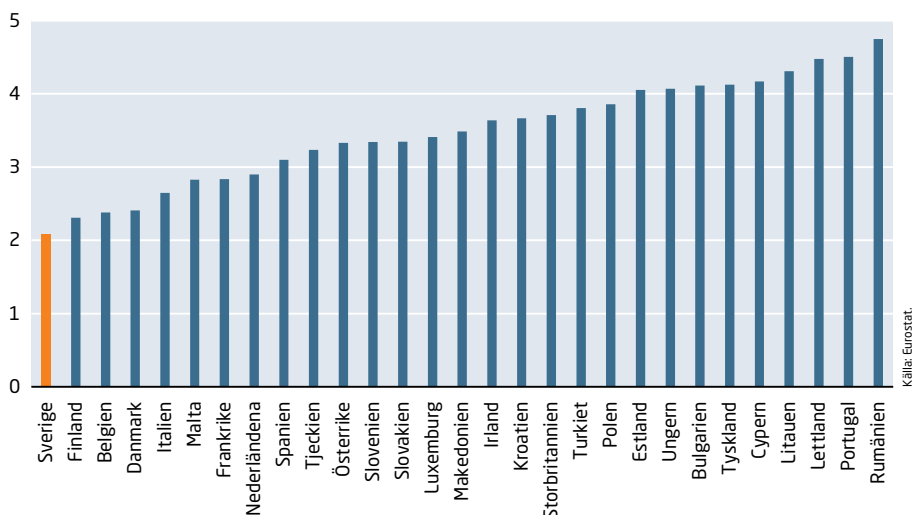

Sverige har de minsta löneskillnaderna i EU ...

Den 90:e percentilen är den lön som 90 procent av löntagarna ligger under. Den 10:e percentilen är den lön som 10 procent av löntagarna ligger under. 90/10-kvoten mäter hur mycket högre lönerna är för den tiondel som har högst lön jämfört med den tiondel som har lägst lön. Sverige har de minsta lönespridningarna inom EU.

Figur 11. Lönespridning bland heltidsanställda inom EU, 2010.

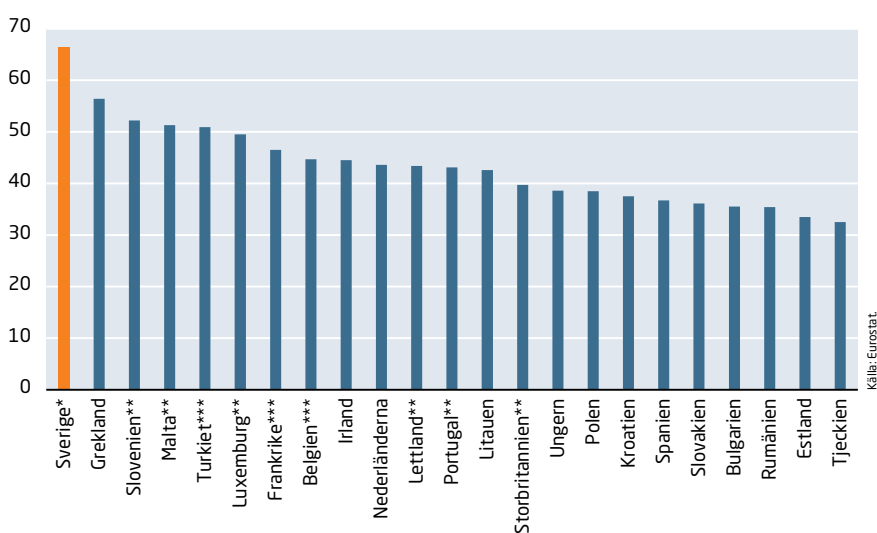
Kvot mellan den 90:e och den 10:e percentilen.

Not: Den 90:e percentilen är den lön som 90 procent av löntagarna ligger under. Den 10:e percentilen är den lön som 10 procent av löntagarna ligger under.

... och de högsta lägstalönerna

Figur 12. Lägstalön i procent av medellön 2011.

* Beräknat värde av genomsnittlig minimilön i Sverige. ** Avser 2012. *** Avser 2010.

Den genomsnittliga lägstalönen i EU-länder som har lagstadgade lägstalöner ligger på 41 procent av medellönen i respektive land. I Sverige ligger den genomsnittliga avtalade lägstalönen på 66 procent av medellönen.

Sammanfattande punkter

- Det viktigaste målet för de nya löneavtalen 2016 är att säkerställa svenska företags möjligheter att framgångsrikt konkurrera på exportmarknaderna och i konkurrensen med utländska företag på den svenska hemmamarknaden. Ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv är grunden för välbefinnande och jobb i Sverige.
- För höga reallöneökningar utan motsvarande produktivitetsförbättringar har motverkat återhämtningen i svensk ekonomi och bidragit till en hög arbetslöshet.
- Sverige har ur ett internationellt perspektiv höga lägstalöner och låg lönespridning. Lägre trösklar skulle ge fler chanser till jobb. Ökad lönespridning skulle ge dem som jobbar ökade möjligheter till löneutveckling under yrkeslivet. Det skulle sammanfattningsvis också leda till stärkt konkurrenskraft och ökad tillväxt i näringslivet.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00